

4 Απριλίου 2018

Ο Ιούδας στην υμνογραφία των Παθών του Κυρίου (Ιωάννης Κορναράκης, Ομότιμος Καθηγητής Θεολογικής Σχολής Πανεπιστημίου Αθηνών)

/ [Πεμπουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Το πρόσωπο του Ιούδα, η πράξη της προδοσίας και ο τρόπος, κατά τον οποίον έγινε αυτή, αποτελούν θέμα πολλών τροπαρίων της υμνογραφίας της περιόδου των παθών του Κυρίου (Μ. Εβδομάδος), που ανήκει στο Τριώδιο. Μάλιστα η περί του Ιούδα υμνογραφική θεματολογία είναι τόσο πλούσια, κατά την περίοδο αυτή, ώστε να αντιλαμβάνεται κανείς εύκολα ότι ο Ιούδας αποτελεί, μετά τον πάσχοντα Ιησού, τον κατ' εξοχήν κεντρικό «ήρωα» των διαδραματιζομένων γεγονότων. Η συχνότητα αυτή

της υμνογραφικής εξάρσεως και προβολής του προδότη μαθητή εξηγείται, σύμφωνα με τα όσα είπαμε, όχι μόνον από το γεγονός, ότι η πράξη της προδοσίας είναι ίσως το πλέον θεμελιακό στοιχείο στην όλη δομή των παθών του Κυρίου, αλλά και εκ του ότι οι υμνογράφοι της Εκκλησίας, όπως ακριβώς και το εν γένει πλήρωμά της, αισθάνονται βαθειά την ανάγκη να υπογραμμίσουν και να στηλιτεύσουν, ακόμη και διά της υμνολογικής οδού, το πρόσωπο και την πράξη του Ιούδα.

Η υμνογραφική περιγραφή και ανάλυση της πράξεως της προδοσίας ταυτίζεται ασφαλώς με τη σκιαγράφηση του χαρακτήρα και της ψυχογραφίας του προδότη μαθητή. Επειδή δε η περιγραφή και η ανάλυση αυτή πραγματοποιείται δυνάμει των συγκινησιακών κυρίως (δηλ. συναισθηματικών) αντιδράσεων των ευσεβών ποιητών και μελωδών της Εκκλησίας, έχει ιδιάζοντα χαρακτήρα αλλά και ιδιάζουσα σημασία. Το σύνολο των υμνογραφικών χαρακτηριστικών του προσώπου του Ιούδα εκφράζει τη θέση, που λαμβάνει ο ευσεβής άνθρωπος έναντι του προδότη μαθητή και της πράξεώς του. Ίσως δε για το λόγο αυτό η συχνότητα της αναφοράς των υμνογράφων στα του Ιούδα να έχει ένα ιδιαίτερο νόημα. Το νόημα της εκ μέρους του υμνογράφου ασυνείδητης αντιδράσεως εναντίον ατομικών αρνητικών (εσωτερικών) θρησκευτικών εμπειριών. Ως θρησκευόμενο άτομο, απορρίπτει την πράξη της προδοσίας και πιθανώς υμνογραφεί και για να εξουδετερώσει εσωτερικές ασυνείδητες διαθέσεις, σχετιζόμενες με την πράξη αυτή. Ίσως μάλιστα ο συγκινησιακός παράγοντας της δυναμικής ποιητικής εμπνεύσεως σε σχέση με το βάθος της ευσέβειας του υμνωδού είναι, και τα δύο, στοιχεία, που σαν αδιάψευστα, μπορούν να θεμελιώσουν επαρκώς την άποψη της υποκειμενικής αυτής αντιδράσεως εναντίον των πιο πάνω εμπειριών.

Οπωσδήποτε ο υμνογραφικός πλούτος, που αναφέρεται στην πράξη του Ιούδα, κατά ένα μεγάλο μέρος, αποσκοπεί στο να προβάλλει την υποκρισία του προδότη μαθητή. «Ο Ιούδας ο προδότης δόλιος ων, δολίω φιλήματι παρέδωκε τον Σωτήρα Κύριον» (Όρθρ. Μ. Πέμπτης). Ο Ιούδας συμπεριφέρθηκε υποκριτικά, δηλ. χρησιμοποίησε προσωπίο. Η αποκορύφωση δε της υποκριτικής του συμπεριφοράς υπήρξε το φίλημα, που αποτέλεσε το σημείο αναγνώρισεως εκ μέρους εκείνων, που συνέλαβαν τον Ίησούν, Ιουδαίων. «Το φίλημα γέμει δόλου, το χαίρε σου εν μαχαίρα, πλάνε Ιούδα· τη μεν γλώσση φθέγγη τα προς ένωσιν, τη δε γνώμη νεύεις προς διάστασιν προδούναι γαρ τοις παρανόμοις τον Ευεργέτην» (απόδ. Μ. Τετάρτης). Έτσι το φίλημα του Ιούδα, ως πράξη υποκρισίας, τεκμηριώνει κατηγορηματικά τα αντίθετα χαρακτηριστικά του προσώπιού του. «Ιούδας ο δούλος και δόλιος, ο μαθητής και επίβουλος, ο φίλος και διάβολος, εκ των έργων απεφάνθη· ηκολούθει γαρ τω Διδασκάλω και καθ' εαυτόν εμελέτησε την προδοσίαν... απέδωκεν ασπασμόν, παρέδωκεν τον Χριστόν» (Όρθρ. Μ. Πέμπτης). Επίσης ο Ιούδας «σχήματι μεν ων μαθητής, πράγματι δε παρών φονευτής, τοις μεν Ιουδαίοις συναγαλλόμενος, τοις δε αποστόλοις συναυλιζόμενος, μισών εφίλει, φιλών επώλει τον εξαγοράσαντα ημάς της κατάρας...» (Όρθρ. Μ. Πέμπτης). Η διάσταση αυτή μεταξύ εξωτερικής συμπεριφοράς και προθέσεων δεν προδίδει απλώς, ότι ο Ιούδας υποδύεται εν προ-κειμένω ένα ρόλο, το ρόλο του μαθητή. Κυρίως υπογραμμίζει, ότι η υποκρισία ήταν για τον Ιούδα το κεντρικό υπαρξιακό πρόβλημα της ζωής του. Η πρόθεση και προαίρεσή του δεν ήταν να επιτύχει ένα επί μέρους σκοπό της υπάρξεώς του, αλλά το σκοπό της ζωής του. «Φιλείς και πωλείς Ιούδα, ασπάζη και οκλάζεις δόλω προστρέχων τις μισών ασπάζεται τρισάθλιε το φίλημα της αναι-δούς σου κακοβουλίας ελέγχει την προαίρεσιν» (απόδ. Μ. Τετάρτης).

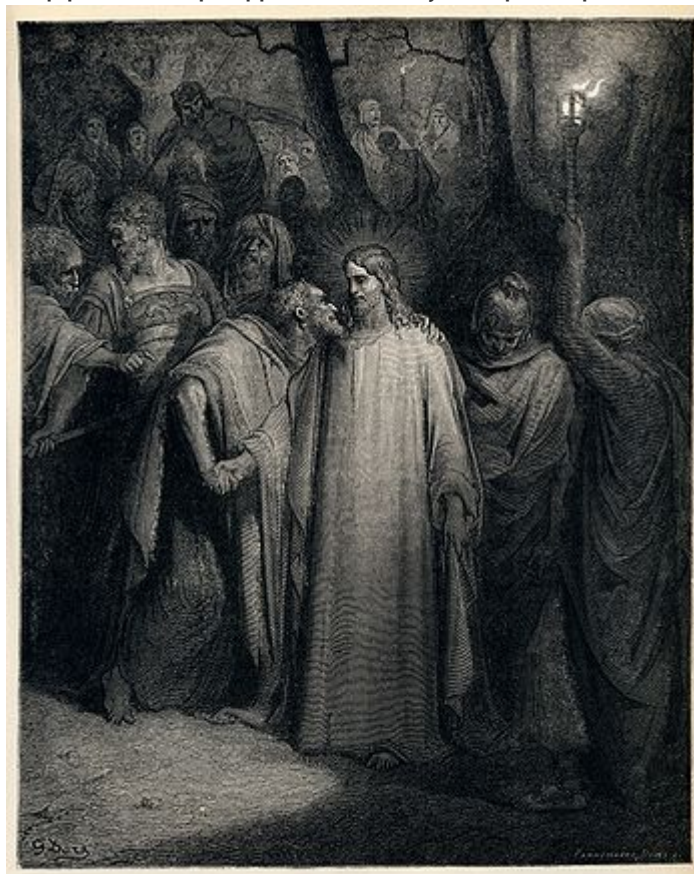
Έτσι δεν πρόκειται, στην περίπτωση του Ιούδα, για ολίσθημα που οφείλονταν απλώς σε λόγους ανθρώπινης αδυναμίας. Η πράξη του Ιούδα δεν συντελείται εξ υπαρπαγής (δηλ. χωρίς να το θέλει). Δεν αποτελεί εκδήλωση του ευπαθούς χαρακτήρα του ανθρωπίνου ήθους. Είναι σύλληψη του δολίου πνεύματός του, που κυφορείται από καιρό, δηλ έως ότου γίνει δυνατή η έμπρακτη έκφρασή της. Αλλ' έτσι ο Ιούδας «παραποιείται θεοσέβειαν και αλλοτριούται του χαρίσματος... εν ήθει φιλικώ δόλον υποκρύπτει» (Εσπ. Μ. Πέμπτης). Η υποκρισία του Ιούδα προβάλλει λοιπόν, κατά τον υμνογράφο, τις αντιφατικές ψυχικές κινήσεις του προδότη. Αυτός βιώνει εσωτερική διάστασιν, εφ' όσον οι προθέσεις του αντιφάσκουν προς την εξωτερική συμπεριφορά. Αλλά το αποτέλεσμα της διαστάσεως αυτής είναι ακριβώς παραποίησης της ευσέβειας. Το γεγονός αυτό, που προβάλλεται και διά πολλών άλλων ποιητικών στοιχείων και φράσεων, επικυρώνει εν τέλει την άποψη, κατά την οποίαν η υποκρισία του Ιούδα είναι το πλαίσιο μιας ισχυρής εσωτερικής συγκρούσεως. Βεβαίως ο υμνογράφος δίνει

έμφαση στο πάθος της φιλαργυρίας και απλουστεύει σημαντικά το είδος και την έκταση της συγκρούσεως αυτής. Εν τούτοις όμως το διάγραμμα της υποκρισίας, που μπορεί κανείς να κατασκευάσει με τη βοήθεια των υμνογραφικών χαρακτηρισμών της συμπεριφοράς του προδότη μαθητή, περικλείει μέσα του την φιλαργυρία απλώς ως ένα επί μέρους εκφραστικό στοιχείο του όλου αστερισμού της ισχυρής εσωτερικής του συγκρούσεως. Η υποκρισία του Ιούδα, κατά την υμνογραφία των παθών του Κυρίου, είναι εσωτερική διάσταση και αντινομία, που αποκαλύπτει το γενικό διάγραμμα μιας ισχυρής υπαρξιακής συγκρούσεως. Την τελευταία αυτή άποψη στηρίζουν επαρκώς και τα παρακάτω χαρακτηριστικά του προσώπου και της συμπεριφοράς του Ιούδα.

Έτσι ο Ιούδας εκφράζει και συνοψίζει ολόκληρο το έργο της προδοσίας στην επιθετική του «στάσιν» και ενέργεια εναντίον του Διδασκάλου. Ο Ιούδας με όλες τις ενεργειών του είναι επιθετικός. Η υμνογραφική έμπνευση και διαίσθηση δεν παραλείπει να τονίσει και να υπογραμμίσει την ένταση της επιθετικής διαθέσεως και ενέργειας του Ιούδα εναντίον του Ιησού. «(Ο Ιούδας) εσκέπτετο δόλω της προδοσίας το φίλημα... και ούτος τω θυμώ εδεσμείτο, φέρων αντί μύρου την δυσώδη κακίαν» (Όρθρ. Μ. Τετάρτης). Ο θυμός, ως πολύ ισχυρό πάθος, δεσμεύει εσωτερικά τον Ιούδα. Αλλ' ο θυμός αποτελεί βεβαίως την πρώτη ύλη κάθε επιθετικής ενέργειας. Οι εχθρικές και άλλες παρεμφερείς εκδηλώσεις και κινήσεις έχουν τις αφετηρίες τους στις αψιθυμικές συγκινησιακές καταστάσεις, που γεννά ο θυμός και συντηρεί. Υπό τον όρον αυτόν ο Ιούδας έχει διεγερμένη την εσωτερικότητά του προς επιθετικές ενέργειες και άρα φιλοξενεί μέσα του «σκληράν καρδίαν». «Άφρον Ιούδα... ουκ εκάμθης προς συμπάθειαν, αλλ' έκλεισας τα της σκληράς σου καρδίας σπλάγχνα, προδούς τον μόνον εύσπλαγχνον» (Απόδ. Μ. Τετάρτης).

Προφανώς η έντονη υποκειμενική αντίδραση του υμνογράφου στη συμπεριφορά του Ιούδα, επιτρέπει σ' αυτόν περισσότερη παραστατική περιγραφή της προδοτικής του ενέργειας. Έτσι, κατά τον υμνογράφο, «η γαρ λύσσα της φιλαργυρίας κατά του ιδίου Δέσποτου μαίνεσθαι εποίησεν αυτόν» (Όρθρ. Μ. Πέμπτης). Ο υμνογράφος στην αδυναμία της φιλαργυρίας βλέπει τη δύναμη μιας επιθετικής μανίας, που άλλωστε και ο παντογνώστης Κύριος νωρίς διακρίβωσε. Γι' αυτό, όταν βεβαιώνει τους μαθητές Του, ότι είναι καθαροί, εξαιρεί τον προδότη μαθητή, λέγοντας, κατά τον υμνογράφο, «καθαροί ω μαθηταί υμείς δε, αλλ' ουχί πάντες· ροπή γαρ ατάκτως εξ υμών ενός μαίνε-ται» (Όρθρ. Μ. Πέμπτης). Ο προς το πάθος διά της προδοσίας του μαθητή βαδίζων Ιησούς βλέπει μέσα του μαινόμενη ροπή, που ασφαλώς προέρχεται από το ταραγμένο και συγκεχυμένο βάθος της προσωπικότητας του Ιούδα. Η ένταση, που προσδίδεται στη προδοτική διάθεση και προαίρεσή του, υπογραμμίζει πάντοτε τη διασπασμένη εσωτερικότητά

του. Εκτός δε από αυτό η τεταμένη αυτή διάσταση αποκαλύπτει και την ανικανότητα πλέον του Ιούδα να ελέγξει τον εαυτό του και έτσι να περιορίσει το πάθος και την ένταση της επιθετικής συμπεριφοράς του κατά του Διδασκάλου. Ο υμνογραφικός οφθαλμός, καθώς διεισδύει στο ταραγμένο και «δόλιον» βάθος της καρδιάς του «επίβουλου μαθητού», δρα το δηλητήριο της «αναιδούς του κακοβουλίας» και αποφαίνεται με, ιερή αγανάκτηση. «Γέννημα εχιδνών αληθώς ο Ιούδας» (Εσπ. Μ. Πέμπτης). Η έντονη αυτή υμνογραφική παρατήρηση εκφράζει την αποκορύφωση της υποκειμενικής, εκ μέρους του υμνογράφου, βιώσεως της προδοτικής ενέργειας του Ιούδα. Αλλ' ακριβώς η συγκινησιακή απήχηση στην καρδιά και το πνεύμα του θρησκευόμενου ατόμου της πράξεως του προδότη μαθητή είναι πολλές φορές πολύ ισχυρή και συγκλονιστική. Εφ' όσον δε αυτό συμβαίνει πράγματι, όπως στην περίπτωση αυτή της υμνογραφικής προβολής της μορφής αυτού του ατόμου αποδεικνύεται ισχυρής συγκρούσεως, η οποία εν τέλει του προδότη μαθητή.

THE JUDAS KISS.

Αλλ' η επιθετικότητα του Ιούδα, όπως

περιγράφεται, υπογραμμίζει ζωηρά την αγνώμονα συμπεριφορά κατά του Διδασκάλου και Ευεργέτου. Κοντά στον Ιησού βρήκε ο Ιούδας ανεξάντλητη πηγή αισθημάτων στοργής και αγάπης, αλλ' επίσης έτυχε τής υψίστης τιμής να ενταχθεί στον μοναδικό κύκλο των μαθητών του Υιού του Θεού, του Σωτήρα του κόσμου. Η τιμή αυτή ήταν επιθυμία και πόθος και των αγγέλων, οι οποίοι εν

τούτοις δεν την γεύτηκαν, όπως ακριβώς ό Ιούδας. Εξάλλου δε ο θεάνθρωπος Ιησούς επρόκειτο να θυσιασθεί χάριν και της σωτηρίας του Ιούδα. Αυτός όμως φάνηκε «αγνώμων μαθητής», «αθετήσας» τον Χριστό, «την σπείραν όλην των ανόμων λαβών» (Απόδ. Μ. Τρίτης). «Ω πόσων αγαθών αμνήμων εγένου» Ιούδα; Επί πλέον ό Διδάσκαλος ένιψε τα πόδια όλων ανεξαιρέτως των μαθητών. Ο Ιούδας ήταν και εκείνος ένας απ' αυτούς. Κατά τον υμνογράφο, «ο τους πόδας υφαπλώσας επί το νίψαι», «ηυτρέπισε (τούτους) προς προδοσίαν» (Όρθρ. Μ. Πέμπτης). Η προδοτική αυτή συμπεριφορά αποδεικνύει τον Ιούδα «αγνώμονα» και «πονηρόν ζηλότυπον». Για τον υμνωδούντα πιστό είναι αδιανόητη η αγνωμοσύνη αυτή του προδότη μαθητή. Γιατί αυτός βίωσε τόσο διαμετρικά αντίθετες προς την αγνωμοσύνη του αγαθές εμπειρίες, κατά τις σχέσεις του με τον Διδάσκαλο, ώστε να μη μπορεί κανείς να την δικαιολογήσει. Ως μόνη εξήγηση και ερμηνεία απομένει η ισχυρή εσωτερική σύγκρουση και διάσπαση. Μάλιστα η αγνωμοσύνη του Ιούδα, κατά τον υμνογράφο, αποδεικνύει τόσο μεγάλη ένταση εσωτερικής διαταραχής, που μόνον ως αφροσύνη είναι δυνατόν να χαρακτηριστεί.

Πράγματι! Ο Ιούδας με την αγνώμονα συμπεριφορά του απεδείχθηκε «εσκοτισμένος», «ασυνείδητος», «άφρων ανήρ» και «παράνομος», από κάθε άποψη. Η πράξη της προδοσίας αποκαλύπτει, ότι ο Ιούδας «νυσταγμώ διαβολικώ συσχεθείς», «ύπνωσεν εις θάνατον» (Μ. Πέμπτη, ακολ. νιπτήρος). Οι πνευματικές λειτουργίες της προσωπικότητας του προδότη μαθητή είχαν ήδη συληθεί από το διάβολο, κατά τον υμνογράφο, και δεν ήταν δυνατόν να συγκινηθεί και να αλλάξει φρόνημα και στάση έναντι του Διδασκάλου. Ενώ έγινε μάρτυρας πολλών θαυμαστών γεγονότων μέχρι της ώρας του Μυστικού Δείπνου στο υπερώο, εν τούτοις «αδιόρθωτος έμεινεν, ο Ιούδας ο δούλος και δόλιος» (Όρθρ. Μ. Πέμπτης). «Ούτος ασύνετος ων, ου μη συνήσει» (Όρθρ. Μ. Πέμπτης), διότι «ουκ ηβουλήθη συνιέναι» (Εσπ. Μ. Πέμπτης). Η διαταραχή των πνευματικών του λειτουργιών και δυνάμεων προκάλεσε ανάλογη βλάβη στις διανοητικές και βουλευτικές του λειτουργίες και έτσι έγινε αυτός «άφρων». Η παραδοχή δε, εκ μέρους του ευσεβούς υμνογράφου, του γενικού αυτού χαρακτηριστικού της προσωπικότητας του Ιούδα, συνηγορεί αποφασιστικά υπέρ της ιδέας, ότι ο προδότης μαθητής βίωνε ισχυρή εσωτερική σύγκρουση. Ο Ιούδας δεν ήταν θύμα απλώς μιας αδυναμίας του εαυτού του, λόγου χάρη τής φιλαργυρίας, αλλά ολόκληρου του εαυτού του. Η «αφροσύνη» προδίδει πάντοτε καθολική διαταραχή των ψυχοδιανοητικών δυνάμεων και λειτουργιών του φορέα της.

Τέλος, το γεγονός άξιον ιδιαίτερης προσοχής είναι, ότι ο υμνογράφος ή οι υμνογράφοι των ύμνων και τροπαρίων της μεγάλης Εβδομάδος, δεν παραλείπουν να υποβάλλουν στον Χριστόν την ικεσία να παραμείνει ο ευσεβής λαός Του μακριά από την «κατάκριση» ή την «μερίδα» του προδότη μαθητή. Ο πιστός ακόλουθος του πάσχοντος αλλά και θριαμβεύοντος Χριστού οφείλει να γνωρίζει τη καταδικασμένη συμπεριφορά του Ιούδα άλλ' επίσης μακριά από ολόκληρη τη ψυχοπνευματική «στάση» της προδοσίας. Οι σχέσεις με τον Θεάνθρωπο λυτρωτή πρέπει να είναι αυθεντικές και γνήσιες, χωρίς υποκρισία ή δόλο. Γι' αυτό ο υμνογράφος, σε πολλούς ύμνους, που αναφέρονται στον Ιούδα, απολήγει εις τήν ικεσία «της κατακρίσεως τούτου ρύσαι, Κύριε, τας ψυχάς ημών» (κάθισμα ορθρ. Μ. Τρίτης) ή «της αυτού ημάς λύτρωσαι μερίδος, Χριστέ ο Θεός, των πταισμάτων άφεσιν δωρούμενος» (στο ίδιο κάθισμα). Ή απευθυ-νόμενος ο υμνογράφος στους ευσεβείς συναθλητές προτρέπει· «και μη ταις μερίμναις του βίου συμπνιγώμεν ως ο Ιούδας» (Εσπ. Μ. Πέμπτης).

Οι ικεσίες ή προτροπές αυτές έχουν εξαιρετικά ιδιαίτερη σημασία, δεδομένου ότι προβάλλουν τον ανά πάσαν στιγμήν επαπειλούμενο κίνδυνο της προδοσίας στη ζωή του πιστού. Ο ίδιος ο υμνογράφος αντιλαμβάνεται καλά, ότι το πνεύμα της εγρηγόρσεως και της νήψεως επιβάλλει σ' αυτόν να μετατρέπει την απειλή αυτή σε ικεσία. Έτσι αυτός συνειδητοποιεί τη βαθείά και εσωτερική σχέση της θρησκευόμενης ψυχής με όλο το γεγονός της προδοσίας του Κυρίου από τον Ιούδα. Και με τους ύμνους της Μ. Εβδομάδος γίνεται αντιληπτό, ότι η προδοσία αυτή δεν συντελέσθηκε μια φορά και μόνον, τώρα δε ιστορείται με τους ύμνους. Η προδοσία

είναι πάντοτε ακοίμητη απειλή εναντίον του θρησκευόμενου ανθρώπου. Γι' αυτό κάθε θρησκευόμενος άνθρωπος οφείλει να παραμένει ανύσταχτος ενώπιον της ασυγχώρητης αυτής αμαρτίας, η οποία αποξενώνει οριστικά και τελεσίδικα τον προδότη από τον Κύριο. Στο συμπέρασμα τούτο είναι ασφαλώς συμπυκνωμένο όλο το νόημα της υμνογραφίας της Μ. Εβδομάδας, που αναφέρεται στην πράξη του προδότη μαθητή.

(Ιωαν. Κ. Κορναράκη, «Ο Ιούδας ως ομαδικός ενοχικός αρχέτυπος», εκδ. Αφών Κυριακίδη, Θεσ/νίκη, σ. 108-114, σε νεοελληνική απόδοση.)